

СТРУКТУРА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ І. ФРАНКА

Анотація. У статті подана характеристика структури літературно-художніх антропонімів у драматичних творах І. Франка. Значна увага у дослідженні приділяється аналізу однослівних, двослівних іменувальних персонажів. Вивчаються чоловічі та жіночі імена в офіційній формі, здрібніло-пестливі варіанти імен, андроніми, регіонально значущі іменування як однослівні літературно-художні антропоніми тощо. Ґрунтовно досліджується у п'єсах І. Франка антропоформула «ім'я + прізвище».

Ключові слова: літературно-художня антропонімія, літературно-художній антропонімікон, літературно-художні антропоніми, ім'я, прізвище, однослівні іменування, багатослівні іменування.

Zusammenfassung. Im Artikel «Die Struktur der literarisch-schöngestigen Anthroponymen in dramatischen Werken von I. Franko» werden literarische Anthroponymen in den Werken des bekannten ukrainischen Schriftstellers I. Franko gründlich erforscht. In dieser Untersuchung werden die Besonderheiten im Gebrauch der literarischen Anthroponymen und ihre Strukturen betrachtet und analysiert.

Schlüsselwörter: Die Struktur, Die literarisch-schöngestige Anthroponyme, Die stilistische Mittel, Der Eigenname, Der amtlicher Name, Der nichtamtlicher Name, Der Anthroponomastikon, Die Anthroponomastik.

Наукове дослідження різних проблем літературно-художньої антропонімії дуже актуальне [1; 2; 3; 4; 5]. У сучасному українському мовознавстві є важливе завдання – вивчити літературно-художній антропонімікон.

Об'єктом нашого дослідження є літературно-художні антропоніми (далі – ЛХА) у п'єсах І. Франка.

Мета дослідження – охарактеризувати структуру ЛХА у драматичних творах письменника.

І. Франко створив ряд високохудожніх творів, які є кращим надбанням української класичної драматургії. Він постійно цікавився проблемами драми як літературного роду. Про це свідчить чимало його теоретичних та історико-літературних розвідок про українську драматургію і театральне мистецтво. Письменник прагнув збагатити репертуар національного театру. Він створив низку драматичних творів: «Украдене щастя», «Послідній крейцар», «Рябина», «Учитель», «Майстер Чирняк», «Будка ч. 27», «Сон князя Святослава», «Кам'яна душа» тощо.

У драматургічній творчості І. Франко виступив як новатор драматичної форми та знавець театрального мистецтва. Драматург вніс свій вклад і в розвиток літературно-художнього антропонімікону. У його п'єсах представлені різні за структурою літературно-художні антропоніми ЛХА.

Серед однослівних іменувань, які представлені у драматичних творах І. Франка, переважають офіційні імена та їх варіанти. До ЛХА цього типу відносимо насамперед чоловічі та жіночі імена в офіційній формі, як-от:

а) чоловічі – *Микола, Михайло, Олекса, Степан* («Украдене щастя»), *Євгеній* («Послідній крейцар»), *Прокіп, Панас, Роман* («Рябина»), *Омельян, Іван, Максим, Андрій* («Учитель»), *Гнат* («Будка ч. 27»), *Мартин* («Майстер Чирняк»);

б) жіночі – *Юлія, Марина* («Учитель»), *Олена* («Будка ч. 27»).

Офіційні імена використовуються у п'єсах як в офіційних, так і в розмовно-побутових ситуаціях. Такі ЛХА виконують номінативну функцію. Вони позбавлені будь-яких супровідних конотацій. Автор іменує ними переважно дорослих осіб.

У драматичних творах І. Франка з-поміж однослівних іменувань вживаються здрібніло-пестливі варіанти імен; напр.: *Орисечка, Олексочко* («Рябина»), *Мілочко, Омелько, Юлечка* («Учитель»), *Марусечка* («Кам'яна душа»), *Зосенька, Гнатик* («Будка ч. 27»). ЛХА цього типу найчастіше використовуються у діалогах членів однієї сім'ї (чоловік звертається так до дружини, жінка до чоловіка тощо), а також такі іменування спостерігаємо у інтимно-особистих розмовах (у діалогах закоханих юнаків та дівчат).

За нашими спостереженнями, у п'єсах І. Франка серед однослівних іменувань найбільш частотними є розмовно-побутові варіанти власних імен, якими іменують один одного персонажі у побутових обставинах. Наприклад: *Анниця, Настя* («Украдене щастя»), *Таня* («Послідній крейцар»), *Юльця, Льоко* («Учитель»), *Маруся* («Кам'яна душа»).

У побутових розмовах персонажі рівних собі за соціальним статусом або близьких осіб називають, як правило, тільки однослівним найменуванням – іменем; напр.: *Зося* – дівчина, *Гнат* – парубок («Будка ч. 27») та ін.

У п'єсі І. Франка «Послідній крейцар» спостерігаємо й однослівні іномовні відповідники до українських імен, що були поширені тільки в середовищі вищого соціального класу: *Жан – Іван, Сімон – Семен*.

Інокли серед однослівних іменувань жінок вжиті андроніми. Як відомо, андроніми – це іменування дружини за іменем, прізвищем чи прізвищем чоловіка. Наприклад, у п'єсі «Рябина»: «Ж і н к а. Та ніби по чоловіці *Тулубиха*, а прозивають Зарічна. Ксенька Зарічна. П и с а р. То мене не обходить. Тут стоїть *Тулубиха*» [6:48].

І. Франко для найменування персонажів майстерно підібрав імена з реального українського антропонімікону. Такі ЛХА є національно значущими. Вони характеризують українську національність персонажів.

ЛХА, які містять діалектні риси, є регіонально значущими, як-от: *Глаш* («Кам'яна душа»), *Мілько*, *Юльця* («Учитель») – галицькі варіанти імен.

У репертуарі літературно-художнього антропонімікону п'єс І. Франка простежуємо іменування, якими названі персонажі-неукраїнці: *Шльома* («Украдене щастя»), *Рахміль* («Рябина»), *Вольф* («Учитель») та ін.

Спостерігаємо також номінацію персонажів-неукраїнців однослівними чужомовними іменуваннями, адаптованими до української мови; напр.: *Вольцьо* («Учитель»).

Як однослівні ЛХА вживаються у п'єсі «Сон князя Святослава» дохристиянські іменування: *Святослав*, *Гостомисл*, *Завава*, *Предслава*, *Путята*, *Гарниш*, *Всеслав*. ЛХА такого типу є хронологічно значущими іменуваннями, які відіграють важливу роль у творенні реального часопросторового фону творів, написаних на історичну тематику. Серед них вжиті як іменування реальних історичних осіб, які мають, як правило, конкретну соціальну, часову, регіональну чи національну значущість, загальновідоме енциклопедичне значення, так й іменування вигаданих персонажів, що були поширені саме на тій території, де відбуваються дії п'єси, вживалися у визначений історичний час. Такі ЛХА служать важливим елементом у зображенні конкретної історичної доби. Завдяки майстерно підібраним ЛХА автору вдалося відтворити історичний колорит доби Київської Русі (початок XII ст.).

У цьому творі спостерігаємо варіантність ЛХА. Зокрема, київський князь Святослав іменується ще *Ставуром*: «К н я з ь. Сли так, най буду я для вас *Ставур*» [6: 236].

І. Франко в історичній драмі «Три князі на один престол» для зображення доби Київської Русі використав однослівні іменування, що притаманні для визначеного історичного періоду: *Всеволод*, *Ростислав*, *Хрудоц*, *Ратибор*, *Стригонь* та ін.

У творі «Славою і Хрудоц» драматург, вдало підібравши персонажам однослівні іменування (*Славою*, *Хрудоц*, *Яромір*, *Людмила*, *Владибор*, *Цидибор*, *Берма*, *Рад*, *Ціпко*, *Гривко*, *Беркут*, *Балагур*, *Галай* тощо), відтворив події із часів Галицько-Волинського князівства.

З-поміж однослівних ЛХА у п'єсах І. Франка виділяємо також прізвища: *Задорожний*, *Гурман*, *Бабич* («Украдене щастя»), *Рябина*, *Казибрід*, *Півторак*, *Гриб* («Рябина»), *Ткач*, *Хоростіль*, *Зільберглянці*, *Товкач*, *Загонистий*, *Пасічна* («Учитель»), *Марусяк*, *Бойчук*, *Грім*, *Баюрак* («Кам'яна душа»), *Завада*, *Сиротюк* («Будка ч. 27»), *Чирняк*, *Гутак*, *Завадський*, *Цимбальський* («Майстер Чирняк») та ін. ЛХА такого типу виконують у драматичних творах як номінативну, так і характеристичну функцію.

До номінативних прізвищ відносяться етимологічно непрозорі, а також етимологічно прозорі, доантропонімічна семантика яких не узгоджується із характеристикою денотата. Наявність у творах таких ЛХА підтверджує реалістичність зображуваних персонажів та подій. У п'єсах вони використовуються для того, щоб диференціювати денотатів від інших героїв. Адже тоді персонажі творів сприймаються читачами (глядачами) як реальні особи. Номінативні прізвища найчастіше запозичені автором із реального українського антропонімікону.

Характеристичні прізвища у драматичних творах І. Франка відіграють суттєву роль у характеристиці їх носіїв. Наприклад: *Марусяк*, *Баюрак* («Кам'яна душа»), *Завада* («Будка ч. 27»), *Зільберглянці* («Учитель»). Такі ЛХА мають важливе значення для вираження художнього задуму автора.

Номінація персонажа тільки прізвищем спостерігається найчастіше у неофіційних розмовах. Прізвище як однослівне іменування вживається часто з відтінком фамільярності.

У п'єсах І. Франка спостерігаємо також двослівні ЛХА. Серед них найпоширеніша антропоформула «ім'я + прізвище». Наприклад: *Микола Задорожний*, *Михайло Гурман* («Украдене щастя»), *Прокіп Рябина*, *Панталімон Качуркевич*, *Панас Казибрід*, *Олекса Коваль*, *Роман Півторак*, *Семен Гриб*, *Гнат Грінчук* («Рябина»), *Омелян Ткач*, *Іван Хоростіль*, *Микита Сойка*, *Ілько Товкач*, *Семко Загонистий*, *Марина Пасічна*, *Микола Гуркало* («Учитель»), *Ілько Марусяк*, *Степан Бойчук*, *Іван Баюрак*, *Семен Грім* («Кам'яна душа»), *Панько Середуций*, *Гнат Сиротюк* («Будка ч. 27»), *Никифор Чирняк*, *Даміян Гутак*, *Здзіслав Завадський*, *Клеофас Цимбальський*, *Владислав Шпіцкопф* («Майстер Чирняк»). Така антропоформула не є соціально маркованою. Вона притаманна персонажам, які належать до різних верств суспільства.

І. Франко у драматичних творах використовує для номінації одного й того ж персонажа різні за структурою іменування: *Микола*, *Гурман*, *Задорожний*, *Микола Задорожний*; *Михайло*, *Гурман*, *Михайло Гурман* («Украдене щастя»), *Геня*, *Євгеній Грушка*; *Жан*, *Іван Копиця* («Послідній крейцар»), *Прокіп*, *Рябина*, *Прокіп Рябина* («Рябина»), *Омелян*, *Ткач*, *Омелян Ткач*; *Іван*, *Хоростіль*, *Іван Хоростіль*; *Вольф*, *Зільберглянці*, *Вовк*, *Вольф Зільберглянці*; *Марина*, *Пасічна*, *Марина Пасічна* («Учитель»). Номінується денотат тим чи іншим ЛХА залежно від офіційності чи неофіційності розмови, від відношень між персонажами тощо. Драматург усвідомлено відбирає ЛХА, досягаючи при цьому гармонії самого образу з його найменуванням.

Отже, за своєю структурою ЛХА у драматичних творах І. Франка орієнтовані здебільшого на загальнонаціональні антропонімічні норми та сукупність засобів і формул іменування персонажів, властивих українській реальній антропонімії. У п'єсах драматург представив чимало взірців самотнього застосування ЛХА.

Література

1. Белей Л. Джерельна база української літературно-художньої антропонімії кін. XVIII–XX ст. // Українське і слов'янське мовознавство: Зб. наук. праць. – Ужгород, 2001. – С. 88–91.
2. Гонюк О. В. Прізвище та ім'я героя як засіб сатиричного зображення в малій прозі О. Маковея // Дослідження з ономастики: Зб. наук. праць. Статті та тези за матер. VII Всеукр. ономаст. конф. 1–3 жовтня 1997 р. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 7–10.
3. Зубов М. І. Ім'я персонажа як елемент мовленнєво-образної структури художнього твору // Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Зб. праць. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 4–14.
4. Іванова Н. І. Стилїстика конотативних антропонімів у художній прозі В. Аксьонова: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.
5. Кричун Л. П. Функції антропонімів у сучасному українському романі: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Кіровоград, 1998. – 19 с.
6. Франко І. Твори: В 20-ти т. – Т. IX. — К., 1952. – 475 с.